

РОЗДІЛ 1.

Теорія та історія держави і права, історія політичних та правових учень; конституційне та муніципальне право, філософія права

УДК 343.3

DOI: 10.31732/ 2708-339X-2022-06-10-15

РОЛЬ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТАКТИКИ В ДІЯЛЬНОСТІ ПРИВАТНИХ ДЕТЕКТИВІВ

Француз А. Й.,

Герой України, Заслужений юрист України, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри державно-правових дисциплін, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, вул. Табірна, 30-32, 03113, Україна
e-mail: AnatoliyFJ@krok.edu.ua
ORCID: 0000-0003-2861-1252

Кулініч К. С.,

здобувач вищої освіти ступеня «магістр», ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, вул. Табірна, 30-32, 03113, Україна
e-mail: toolateua@gmail.com
ORCID: 0000-0001-8105-8471

THE ROLE OF CRIMINAL TACTICS IN THE ACTIVITIES OF PRIVATE DETECTIVES

Frantsuz A.J.,

Hero of Ukraine, Honored Lawyer of Ukraine Doctor of Laws Sciences, Professor, Professor of Department of State Legal Disciplines, "KROK" University, st. Tabirna, 30-32, 03113, Kyiv, Ukraine
e-mail: AnatoliyFJ@krok.edu.ua
ORCID: 0000-0003-2861-1252

Kulinich K.S.,

Master student
"KROK" University, st. Tabirna, 30-32, 03113, Kyiv, Ukraine,
e-mail: toolateua@gmail.com
ORCID: 0000-0001-8105-8471

Анотація. У статті проведено аналіз наукових підходів вчених криміналістів щодо визначення сутності, суттєвих ознак поняття криміналістичної тактики, проблеми меж її застосування, проведено їх критичний аналіз. Досліджено актуальні проблеми визначення поняття «криміналістична тактика» та можливості застосування її засобів у різних видах правозастосовної діяльності в тому числі в діяльності приватних детективів. Запропоновано розгляд криміналістичної тактики в широкому та вузькому розумінні, виділяючи при цьому теоретичний та практичний аспект. Криміналістична тактика розглядається як науковий напрям, а також використання практичних засобів криміналістичної тактики під час ведення діяльності приватного детектива. Пропонується визначення поняття «криміналістична тактика» саме в аспекті діяльності приватних детективів і окреслюються напрями подальших досліджень. Роль криміналістичної тактики у детективній діяльності є одним з таких кроків який має бути висвітленим та описаним не одним науковцем, адже криміналістична тактика являє собою основу детективної діяльності — це та важлива її особливість на якій практично тримається вся ефективність роботи приватного детектива, стратегія його дій, стратегія його поведінки, істинність його версій щодо тієї чи іншої ситуації, системність, психологічний вплив, аналітичні здібності. Саме тому називаючи тему актуальною можна стверджувати, що на сьогодні багато вчених вже дослідили тематику криміналістичної тактики, але у зв'язку із правовою невизначеністю існування інституту

приватної детективної діяльності такі дослідження є не повними, адже вони не містять у собі досвіду осіб які ведуть детективну діяльність, саме на теренах України, підпорядковуючись саме українському регулюванню цієї діяльності. Проаналізувавши сучасні тенденції розвитку криміналістичної тактики, визначення основного інноваційного напрямку дослідження та проблем використання тактичних засобів у правозастосовній діяльності детектива, які забезпечують її ефективність та результативність, є вкрай важливим для безпосереднього ведення діяльності. У ході дослідження встановлено взаємозв'язок криміналістичної тактики із практикою, сучасними досягненнями науки й техніки, тенденціями розвитку криміналістики та інших наук, вказано на інтегративний характер криміналістичних знань, розглянуто сучасне розуміння поняття криміналістичної тактики, запропоновано його визначення із врахуванням традиційних та інноваційних підходів у криміналістичній науці.

Ключові слова: детективна діяльність; криміналістична тактика, оптимізація розслідування, засоби та межі криміналістичної тактики, нові галузі криміналістичної тактики.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 9

Annotation. The article analyzes the scientific approaches of criminologists to determine the nature, essential features of the concept of forensic tactics, the problems of the limits of its application, conducted a critical analysis. The current problems of defining the concept of "forensic tactics" and the possibility of using its tools in various types of law enforcement activities, including the activities of private detectives. Consideration of forensic tactics in a broad and narrow sense is proposed, highlighting the theoretical and practical aspects. Forensic tactics is considered as a scientific field, as well as the use of practical tools of forensic tactics in the activities of a private detective. It is proposed to define the concept of "forensic tactics" in the aspect of the activities of private detectives and outlines areas for further research. The role of forensic tactics in detective work is one of the steps that should be covered and described by many scientists, because forensic tactics is the basis of detective work - this is its important feature which holds almost all the effectiveness of a private detective, his strategy, strategy his behavior, the truth of his versions of a situation, systematics, psychological influence, analytical skills. That is why calling the topic relevant, I can say that many scientists have already studied the subject of forensic tactics, but due to the legal uncertainty of the institution of private detective work, such research is incomplete, because they do not contain the experience of detectives, precisely on the territory of Ukraine, subject to the Ukrainian regulation of this activity. Analyzing current trends in forensic tactics, determining the main innovative direction of research and problems of using tactical tools in law enforcement activities of detectives, which ensure its effectiveness and efficiency, is extremely important for direct business. The study established the relationship of forensic tactics with practice, modern advances in science and technology, trends in forensics and other sciences, pointed to the integrative nature of forensic knowledge, considered the modern understanding of forensic tactics, proposed its definition taking into account traditional and innovative approaches in crime. science.

Key words: detective activity; forensic tactics, optimization of the investigation, means and limits of forensic tactics, new areas of forensic tactics.

Formulas:0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 9

Постановка проблеми. Сучасні проблеми розуміння криміналістичної тактики зараз, як ніколи раніше, є дискусійними, а науковці з цього приводу висловлюють часом діаметрально протилежні погляди. Сьогодні у криміналістиці є низка наукових робіт, де викладено різні думки про її поняття, розширення або звуження меж її застосування, поділ на слідчу тактику, судову тактику, тактику розшукової діяльності, прокурорську тактику тощо. Як вбачається, у дослідженні цієї проблематики нині є багато дискусійних та невирішених питань, що потребують спеціального вивчення та свого розв'язання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні більшість вчених в області криміналістики та приватної детективної діяльності спрямовують свої

зусилля на вдосконаленні теперішнього законодавства та подоланні чинних помилок і недоліків у галузі приватної детективної діяльності. Питанню організації й правового забезпечення приватної детективної діяльності в Україні та світі присвятили свої дослідження багато вчених і практиків у галузі безпеки та права. Серед вітчизняних науковців і практиків, які в різні часи займалися й продовжують займатися дослідженням проблеми приватної детективної (розшукової) діяльності, слід назвати таких авторів, як В.Крутов, А. Француз, Белкін Р.С., Баєв О.Я., Волчецька Т. С., Хорьков В. Н., Журавель В.А., Пещак Ян., Філонов В.П., Шепітько В. Ю. та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. У статті подаються пропозиції для запровадження чинних

механізмів для ефективної роботи та впровадження тактичних елементів у приватну детективну діяльність і використання ними тактичних прийомів під час здійснення розшукової діяльності.

Формулювання цілей статті (визначення завдання). Ціллю статті є визначення традиційних та інноваційних напрямів розвитку криміналістичної тактики у зв'язку із розвитком законотворчої діяльності, в майбутньому прийняттям проєкту закону України «Про приватну детективну (розшукову діяльність)» та потребою імплементації криміналістичної доктрини, яка на сьогодні стосується діяльності правоохоронних, судових органів у детективну криміналістику.

Виклад основних положень. 1. Об'єкт діяльності криміналістичної тактики в системі приватної детективної діяльності.

Криміналістична тактика містить загальні риси тактики здійснення різних видів дій особи щодо якої застосовуються певні розшукові або інші дії за замовленням.

У результаті об'єктом діяльності криміналістичної тактики є розробка і використання специфічних методів та процесів, що впливають з його власних досліджень або взяті з інших прикладних наук, для досягнення в процесі ведення діяльності – ефективності, а саме знаходження істини та підтримання певної системності під час здійснення діяльності. Крім того, криміналістична тактика має за мету встановлення способу здійснення діяльності та виконання завдань, а також встановлення правил та критеріїв оцінки результатів, якості та релевантність у наданні та здобутті доказів.

2. Класифікація криміналістичних версій. У криміналістичній науці при класифікації криміналістичних версій за суб'єктом висунення називають слідчі, судові, експертні, оперативно-розшукові версії та, як підвид, – розшукові версії [1, с. 134]. Розглядаючи дане питання не було знайдено аргументів, що підтверджують

правомірність включення розшукових версій (які висувуються приватними детективами) до криміналістичних, у зв'язку з цим доходимо висновку, що розшукову версію автоматично можливо віднести до криміналістичної. З боку фахівців з теорії приватної детективної діяльності даний факт не заперечувався.

Окремі вчені поділяють версії на логічно правильні (обгрунтовані) і неправильні, а також на істинні – що відповідають дійсності, та помилкові – які не відповідають дійсності. Вони пишуть: «у версії особливо рельєфно виявляється розбіжність правильності та істинності. Ми не можемо оцінити правильність чи хибність версії до її практичної перевірки, тоді як логічна правильність її може не викликати жодних сумнівів» [9]. Деякі науковці цілком обгрунтовано заперечують проти такого розподілу: «розподіл версій на відповідні та невідповідні дійсності навряд чи це має практичне значення, оскільки робити висновок щодо такої відповідності чи невідповідності можна лише після перевірки версій, тобто коли, суворо кажучи, версії вже немає, коли версія перетворилася на вірогідне знання» [6, с. 87].

Слід звернути увагу на причини побудови версій, які не відповідають дійсній картині того, що трапилося. Такими причинами є: допущення логічних помилок при побудові версій, побудова версій на основі неправдивих даних та побудова версій на основі неповних даних. Виходячи з вищевказаних причин, можна виділити декілька типів версій.

По-перше, логічно невірні версії. Тобто версії, вибудовані на підставі правдивих фактичних даних, але спосіб їхньої логічної побудови є помилковим.

По-друге, логічно вірні версії.

Тут необхідно розподілити:

а) версії, вибудовані на підставі неправдивих даних; б) версії, вибудовані на підставі дійсних фактичних даних [7, с. 32].

Численні класифікації криміналістичних версій, на думку Р.С. Белкіна, можна звести до наступних основних видів: за суб'єктом висунення – версії слідчі, розшукові, судові, експертні; за обсягом (колом пояснюваних

фактів) – загальні та приватні; за ступенем визначеності – типові й конкретні [3, с.493].

Доречніше було б створення єдиного наукового розділу про версії, розгляд якого здійснювався б із позиції даної науки: у криміналістиці – криміналістичне вчення про версії, в кримінальному процесі – кримінально-процесуальне вчення про слідчу версію, і, нарешті, в розшуковій діяльності – вчення про розшукову версію, як оперативно-розшукову, так і про версії, які можуть висувати приватні детективи.

Зазначимо, що Т. С. Волчецька і В. М. Хорьков вважають за можливе виділення в перспективі адміністративної версії, як важливого елементу адміністративного розслідування [4, с. 110]. Безперечно, що розгляд розшукових – приватних версій приватного детектива має починатися із загальних положень про версії.

Розшукову версію приватного детектива можна визначити як можливе пояснення приватним детективом факту, явища, що відноситься до досліджуваної у процесі розшукової діяльності події, її ознак та учасників. За обсягом охоплених пояснюваних даних така версія може бути (так само як і слідча) загальною та приватною. Загальна пояснює певну подію в цілому, в основних кваліфікуючих її рисах, ознаках; приватна ж належить до окремих фактів, ознак, елементів події.

Окрім цього поділу, розшукові версії, слід доповнити розшуковими версіями, висунутими на етапі первинних розшукових заходів – так звані первинні розшукові версії, а також розшуковими версіями, що виникають у процесі розшуку: про місцеперебування зниклої особи; особи, зниклої безвісти, чи її трупа; викраденого майна тощо.

3. Межі застосування криміналістичної тактики під час ведення приватної детективної діяльності. Інформатизація соціального середовища призвела фактично до «технологізації» криміналістики, розроблення та впровадження інформаційних, цифрових, телекомунікаційних та інших технологій. Враховуючи наведене, нині відбуваються докорінні зміни та запроваджуються інноваційні підходи й у

криміналістичному забезпеченні органів правопорядку [8, с. 144].

Аналогічна ситуація в аспекті ведення детективної діяльності, тактичні прийоми, які еволюціонують разом із суспільством, мають використовуватись для ефективного ведення детективної діяльності та для запобігання допущення логічних помилок при веденні розслідування.

Наукові положення, на підставі яких розробляються тактичні рекомендації, не можуть не відчувати на собі вплив досягнень в галузі наукової організації праці, теорії управління та прийняття рішень, логіки, психології та інших наук і тому визначення тактики необхідно здійснювати із врахуванням наукового характеру зазначених структурних елементів криміналістичної тактики. Крім того, таке поняття має включати вказівку на принцип дотримання законності й вимог професійної етики, оскільки лише на їх основі можуть розроблятися тактичні засоби криміналістичної тактики [2, с. 37].

Як вбачається, криміналістична тактика розглядається передусім як розділ науки криміналістики, який складає систему наукових положень і розроблених на їх основі рекомендацій щодо організації планування розслідування і судового розгляду, визначення лінії поведінки осіб і прийомів проведення окремих розшукових, негласних дій, які виконує приватний детектив, спрямованих на збирання і дослідження доказів, встановлення причин і умов, що сприяють вчиненню правопорушень або інших дій особи щодо, якої проводиться розслідування. Завдання криміналістичної тактики формуються залежно від рівня розвитку науки криміналістики та потреб практичної діяльності, тому простежується взаємозв'язок та взаємовплив криміналістичної тактики та правозастосовної практики.

Слід розрізняти наступні підгалузі криміналістичної тактики: слідчу тактику, судову тактику, тактику розшукової діяльності, прокурорську тактику, тактику професійного захисту, тактику злочинної діяльності у діяльності детективів НАБУ та ін. У цьому плані, новим напрямком досліджень має стати прийняття Закону України «Про приватну детектив

(розшукову) діяльність», постає необхідність у розробці теоретико-практичних питань застосування криміналістичної тактики в діяльності приватних детективів. Розглядаючи криміналістичну тактику, ми можемо виокремити такі обов'язкові практичні рекомендації, а саме: організацію і планування розслідування, визначення оптимальної лінії поведінки суб'єктів з якими має працювати приватний детектив і прийомів провадження ними негласних розшукових (слідчих/ судових) дій, спрямованих на збирання, фіксацію та вилучення доказової інформації, встановлення причин і умов, що сприяють вчиненню тих чи інших дій. Також криміналістична тактика містить рекомендації щодо тактичного впливу на осіб, поведінка яких пов'язана із формуванням джерел криміналістичної інформації (клієнти, потерпілі, свідки, поняті тощо) з метою подолання протидії або встановлення ефективної взаємодії із ними, шляхом їх залучення до розслідування або судового розгляду, налагодження психологічного контакту і використання оптимальних форм тактико-психологічного впливу й управління їх поведінкою в інтересах встановлення об'єктивної істини.

Відносини підпорядкованості, у яких ще в недавньому минулому перебували тактика розшукової діяльності та криміналістична тактика, в аспекті приватної детективної (розшукової) діяльності змінилися відносинами взаємодії. Одним із напрямків тісного зв'язку криміналістики й розшукової діяльності є проблематика версій. Тут спостерігається певна «експансія» криміналістики, оскільки про розшукові версії говорять, виходячи зі змісту криміналістичного вчення про версію та планування розслідування. У криміналістичній науці при класифікації криміналістичних версій за суб'єктом висунення називають слідчі, судові, експертні, оперативно-розшукові версії та, як підвид, – розшукові версії [1; с. 134].

Висновки. Сучасний стан та тенденції розвитку криміналістичних знань у реаліях сьогодення обов'язково потребують розширення меж дослідження криміналістичної тактики та подальшого

розроблення її нових підгалузей з урахуванням змін законодавства та трансформацією поглядів осіб їх вчинків. Враховуючи вищезазначене, ми можемо зробити висновок, що криміналістична тактика в системі приватної детективної діяльності – це систематично поділені тактичні засади, прийоми, перелік рекомендацій, технічне забезпечення, визначення оптимальної лінії поведінки з метою застосування їх під час надання послуг детектива, також для використання в роботі з замовником та під час здійснення своєї діяльності, спрямованих на досягнення максимальної ефективності при веденні розслідування.

Водночас у такому випадку, на наш погляд, необхідно враховувати зауваження В. А. Журавля, що дійсно останніми роками сфера застосування криміналістичних знань значно розширилася і на цей час предметно не обмежується лише кримінальними правопорушеннями, а поширюється на суспільні відносини, які потребують конкретного правового регулювання. Але ж сфера застосування певних криміналістичних знань (засобів, прийомів, рекомендацій) і предмет дослідження науки криміналістики – це різні речі, між ними не можна ставити знак рівності та на підставі цього стверджувати, що криміналістика досліджує закономірності виникнення інформації про будь-яке правове явище у суспільстві. Криміналістика й на цей час має двоєдиний об'єкт дослідження – злочинну діяльність та її наслідки й діяльність з розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, судового розгляду кримінальних проваджень (справ). Саме такий підхід відповідає природі, призначенню і завданням цієї галузі знань [5; с. 228]. Ці положення повною мірою стосуються і дослідження проблематики розширення меж криміналістичної тактики, до яких потрібно відноситися досить виважено. Вбачається, що межі дослідження проблем застосування криміналістичної тактики визначаються діяльністю суб'єктів кримінального провадження та учасників кримінального процесу, які пов'язані із необхідністю ефективного вирішення завдань. Таким чином, на етапі здійснення первинних розшукових заходів як приватний детектив, ми певним чином маємо структурувати свої дії та проаналізувати ситуацію шляхом висунення версій, пізніше

обов'язково перевіряючи їх на істинність. На відміну від приватної детективної діяльності, у разі порушення кримінального провадження, наприклад, за фактом безвісного зникнення особи висуваються слідчі версії, в основу яких покладені оперативно-розшукові версії. Криміналістичні версії формуються експертами криміналістами після або під час проведення огляду місця події (місця зникнення, проживання безвісти зниклого), на основі результатів дослідження слідство приймаючих, слідство утворюючих об'єктів. Криміналістичні версії враховуються при висуненні та перевірці як оперативно-розшукових, так і слідчих версій. При побудові розшукових версій стосовно причин безвісної відсутності

особи обов'язково необхідно враховувати взаємозв'язок між розшукуваною особою, її діяльністю з урахуванням впливу на неї певних обставин та особою, яка розшукує зниклого, включаючи її сферу діяльності. За схожою структурою або принципом має діяти й приватний детектив будуючи версії, обов'язково користуючись допомогою спеціалістів певної сфери та/або експертів. Тобто для побудови істинної версії, на нашу думку, обов'язкове використання всіх можливих способів та засобів, які є законними та не порушують права та інтереси сторонніх осіб.

Література:

1. Белкін Р. С. Курс криміналістики. В 3 т. Т. 3: Криміналістичні засоби, прийоми та рекомендації. Юрист, 1997. 480 с.
2. Баєв О. Я. Вибрані роботи з проблем криміналістики та карного процесу. Збірник, 2011. 609 с.
3. Белкін Р. С. Курс криміналістики: навчальний посібник для ВНЗ, 3 видання з доповненням. Закон і право, 2001. 837 с.
4. Волчецька Т. С., Хорьков В. Н. Можливості та перспективи використання криміналістики в адміністративному процесі. Правознавство: науково-теоретичний журнал, 2003. № 3 (248). С. 105-119.
5. Журавель В.А. Міжнаукові зв'язки криміналістики. Вісник Національної академії правових наук України. № 3 (74). 2013. С. 227-237.
6. Пецак Ян. Слідчі версії: криміналістичне дослідження. Вид-во «Прогрес», 1976. 226 с.
7. Філонов В.П. Причини злочинності. Дніпро: Січ, 1996. 188 с.
8. Шепітько В. Ю. Проблеми оптимізації науково-технічного забезпечення слідчої діяльності в умовах змагального кримінального провадження: матеріали наукової конференції за результатами роботи фахівців НДІ вивчення проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПН України за фундаментальними темами у 2018 р. (м. Харків, 26 березня 2019 р.). Харків : Право, 2019. С. 144-147.
9. Шнайдер Г. Й. Кримінологія. Видавнича група «Прогрес»-«Універс», 1994. 504 с.

Reference:

1. Belkin, R.S. (1997), Course kriminalistiki v 3 t., T. 3 Kriminalisticheskie sredstva, priomi i rekomendatsii [Course of criminology. In 3 vols. Vol. 3: Forensic tools, techniques and recommendations] Yurist.
2. Baev, O. Ya. (2011), Vibranniy roboty po problemam kriminalistiki i karnogo protsessu [Selected works on the problems of criminology and criminal procedure] Collection. EXMO.
3. Belkin, R.S. (2001) Kurs kriminalistiki: navchal'nyj posibnik dlya vuzov. 3-e vid., dopovnene [Course of criminology: a textbook for universities 3rd ed., Supplemented] M. UNITI-DDNA, Law and Law.
4. Volchetskaya, T.S. and Khorkov, V.N. (2003). Possibilities and prospects of using criminology in the administrative process. Pravoznavstvo: naukovno-teoretichnyi zhurnal. Vol. 3 (248). pp. 105 - 119.
5. Zhuravel, V.A. (2013), Interdisciplinary relations of criminology, Bulletin of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, vol.3 (74), pp. 227-237.
6. Peschak Jan. (1976) Slidchi versii: kriminalistichne doslidzennya [Investigative versions: forensic research] M., Izd-vo "Progress".
7. Filonov V.P. (1996), Prichini zlochinnosti, [Causes of crime], Dnepropetrovsk, Ukraine.
8. Shepitko, V. Y. (2019), "Problems of optimization of scientific and technical support of investigative activities in the conditions of adversarial criminal proceedings: Zbirka dopovidej na Mizhnarodnij konferentsii [Conference Proceedings of the International Conference], Mizhnarodna Uridichna konferentsiya [International law conference], Scientific Researcher University, Kharkiv, Ukraine [NAPrN UkraYini za fundamentalnimi temami u 2018 r, Pravo], March 26, pp. 144-147.
9. Schneider, G.J. (1994) Kriminologiya [Criminology], M.: Izdatelskaya gruppa «Pro- gress»-«Univers».

Стаття надійшла до редакції 06.11.2022